

Působení Mezinárodního trestního soudu ve světle právního universalismu a relativismu

MGR. LUCIE CVIKLOVÁ, M.A., PH.D.

Instituce Mezinárodního trestního soudu usiluje o uplatňování mezinárodní spravedlnosti ohledně genocidy,¹ zločinů proti lidskosti a válečných zločinů, přičemž jeho současné působení se soustřeďuje především na osobní zodpovědnost místních politických a vojenských elit za násilné konflikty na africkém kontinentu.² Mezinárodní trestní soud vznikl na základě iniciativy Organizace spojených národů (OSN), a přes odmítavý postoj Spojených států amerických, Izraele, Čínské lidové republiky a dalších států v roce 1998 na mezinárodní konferenci v Itálii byl přijat Římský statut Mezinárodního trestního soudu. Požadovaný počet šedesáti ratifikací stejně tak jako oficiální datum vzniku Mezinárodního trestního soudu jsou spojeny s rokem 2002, v jehož druhé polovině začaly být stíhány a trestány výše zmiňované zločiny.³ Ustavením Mezinárodního trestního soudu mezinárodní společenství dále vylučuje další možnost, že by Radou bezpečnosti OSN mohly být zřizovány ad hoc tribunály typu Mezinárodního trestního tribunálu pro bývalou Jugoslávii (ICTY), Mezinárodního trestního tribunálu pro Rwandu (ICTR), Zvláštního soudu pro Sierra Leone (SCSL) či dalších podobných.⁴

Na rozdíl od norimberských a tokijských tribunálů působících po druhé světové válce a majících pouze dočasný charakter, Mezinárodní trestní soud se nenachází v etapě „nultého bodu“, kdy zodpovědnost za válečné konflikty nesy především konkrétní státy, a mezinárodní právo fungovalo na mezistátní úrovni. V průběhu rozpracování statutu Mezinárodního trestního soudu experti měli možnost vycházet ze *soft law* ohledně ochrany individuálních občanských a politických práv jako je Universální deklarace lidských práv, Pakt o občanských a politických právech a řady dalších lidskoprávních úmluv vzniknuvších na popud různých platforem OSN.⁵

Mezinárodní trestní soud ve světle právního universalismu a pluralismu

Základní charakteristiky právního pluralismu a první zatýkající rozkazy

Právní teoretické diskursy věnující pozornost legitimitě Mezinárodního trestního soudu a možnosti pronásledování válečných zločinců na africkém kontinentu stejně tak jako snahy o objasnění kulturních a společenských kořenů afrických nedemokratických režimů jsou doprovázeny kontroverzními debatami o legitimitě soudního vymáhání či vůbec uplatňování evropského pojetí lidských práv na africkém kontinentu.⁶ Jedna skupina právních teoretiků usiluje o uplatňování různých legitimizačních strategií na straně jedné a druhá skupina obhájí snahy mimoevropských kulturních společenství uchovat a utvářet si vlastní kolektivní identitu na straně druhé.⁷

Přestože představitelé právního universalismu trvají na legitimitě Mezinárodního trestního soudu ratifikovaného dnes už více než stovkou států, z hlediska perspektivy kulturního pluralismu současné působení Mezinárodního trestního soudu a zejména vydávání či souzení konkrétních zločinců je považováno za zasahování do nezávislosti judikatury konkrétních afrických států a do určité míry je i v rozporu s politikou Africké unie harmonizující politické procesy na regionální úrovni.⁸

¹ Úmluva o zabránění a trestání zločinu genocidia 1948. Dostupné na: <http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/umluva-genocida.pdf> (20. 10. 2010).

² Malenovský J., Znovu k ratifikaci Římského statutu Českou republikou, *Právní rozhledy*, č. 22, 2007, s. 803809.

³ Tomáš R., USA versus Mezinárodní trestní soud. Mezinárodní trestní soud. *Mezinárodní politika*, č. 7, 2002 s. 22.; Ulík K., Schválí Spojené státy americké statut Mezinárodního trestního soudu? *Mezinárodní politika*, č. 1, 2009, s. 34.

⁴ Sunardi T., Mezinárodní trestní soud a jeho předchůdci, *Mezinárodní vztahy*, 2000, č. 1, s. 39–41.

⁵ Sands P., *From Nuremberg to the Hague: the future of international criminal justice* [Od Norimberku k Haagu: budoucnost mezinárodní trestní zodpovědnosti], Cambridge, Cambridge University Press, 2005.

⁶ Bílková V., Afrika: laboratoř mezinárodního trestního soudnictví. *Mezinárodní politika*, 2007, č. 5, s. 18.

⁷ Benhabib, S. *The claims of culture: equality and diversity in the global era* [Požadavky kultury: rovnost a diverzita v globálním období], Princeton, Princeton University Press, 2002.

⁸ Jedná se o první stálý soud s pravomocemi soudit zločiny ve všech zemích, které jeho tzv. Římský statut ratifikovaly. Například Mezinárodní trestní tribunál pro bývalou Jugoslávii (ICTY) či Mezinárodní trestní tribunál pro Rwandu (ICTR) mohou soudit pouze zločiny, které se staly během přesně určeného

Na základě mezinárodního zatykače se tak například podařilo zadržet a postavit před soud bývalého vůdce milic ve východním Kongu Thomase Lubangu, zodpovědného za válečný zločin rekrutování dětí mladších patnácti let do milic a jejich využívání k bojovým akcím. V roce 2004 totiž obdržel hlavní žalobce Luis Moreno Ocampo oficiální podnět Demokratické republiky Kongo, byly vydány čtyři zatykače a zahájeno vyšetřování; Bosco Ntaganda je stále na svobodě, German Katanga a Mathieu Ngudjolo Chui jsou zatčeni a v současnosti probíhá řízení před přípravným senátem.

V současné době Mezinárodní trestní soud usiluje o zatčení další desítky válečných zločinců z Ugandy, Konga, Súdánu a Středoafričské republiky. Například v roce 2005 požádal prezident Středoafričské republiky hlavního žalobce o vyšetření událostí proběhnuvších v průběhu ozbrojeného konfliktu mezi povstalci, vládními jednotkami a dalšími ozbrojenými skupinami. V roce 2008 byl vydán zatykač a tentýž rok byl zatčen a dopraven do Haagu Jean-Pierre Bemba Gombo obviněný ze zločinů proti lidskosti a válečných zločinů.

Před několika lety vrchní žalobce Luis Moreno Ocampo vydal zatykač i na současného prezidenta Súdánu Umara-al-Bašira za jeho podíl na genocidě v Dárfúru způsobivší smrt stovky tisíc lidí.⁹ Jedná se o první obviněnou úřadující hlavu státu a haagský tribunál odůvodňuje toto rozhodnutí tím, že v Dárfúru kvůli bojům mezi milicemi Janjaweed (*džandžavíd*) a separatisty zemřelo tři sta tisíc lidí a dva milióny a sedm set tisíc lidí přišlo o domov.¹⁰ Vyšetřování v Súdánu pak bylo iniciováno Radou bezpečnosti OSN, jelikož Súdán není smluvní stranou Římského statutu.

Vznesení tohoto obvinění bylo doprovázeno i rozkolem mezi konkrétními státy a proti byla například Čína; na rozdíl od odmítavého postoje řady ostatních států přerušivších s ním politický styk v létě 2011 Umar al-Bašir navštívil Čínu a vedl s jejími představiteli politická jednání. Při jednání v Radě bezpečnosti OSN k odkladu vyzvaly i Africká unie a Liga arabských států obávající se toho, že obžaloba Umara Al-Bašira by mohla destabilizovat region, zjítřit dárfúrský konflikt a ohrozit křehkou existující dohodu mezi povstalci a súdánskou vládou.¹¹ Navzdory těmto námitkám Mezinárodní trestní soud trval na svém stanovisku, že Umar al-Bašir je zodpovědný za řízení útoků proti civilistům v Dárfúru, vraždy, únosy, mučení a deportace velkého počtu obyvatel, i když na začátku sporným bodem bylo prokázání obvinění z genocidy.¹²

Mezinárodní trestní soud ve světle právního pluralismu a relativismu

Zatímco kulturní relativisté trvají na tezi o souvislosti mezi právními předpisy a autonomními kulturními strukturami a resignují na možnost ustavení normativních principů světového pořádku, řada právních universalistů působících v oblasti lidských práv pléduje pro ustavení universálních norem a principů. Statut Mezinárodního trestního soudu vychází ze západní liberální filozofické tradice ochrany lidských práv, zakotvené ve Francouzské deklaraci práv člověka a občana či Listiny práv Spojených států amerických a řady dalších lidsko-právních úmluv přijatých na mezinárodní, regionální či případně i národní úrovni.¹³ Ve srovnání se zastánci kulturního pluralismu zastánci právního universalismu neproblematizují skutečnost, že Statut Mezinárodního trestního soudu stejně tak jako výše zmiňované dokumenty nejsou obohaceny o asijské, islámské, buddhistické, hindské, africké či další texty. Dále právní universalisté negují platnost tradičnějších právních systémů v tom smyslu, že nepovažují africké náčelnictví či poradní sbory starších za instituce schopné plnit úlohu právních struktur odpovídajících právním systémům západních liberálních společností.¹⁴

Kritici Mezinárodního trestního soudu usilují o upuštění od universálních kritérií posuzování afrických, politických a právních systémů a násilné konflikty vedoucí k hrubému porušování lidských práv v evropocentrickém pojetí vysvětlují spíše na základě lokálních kulturních praxí, ke kterým patří i weberovská tradiční genealogie autority na základě království, náčelnictví a dalších komponent. Například jeden z nejvýznamnějších současných afrikanistů Patrick Chabal rozpracovává kritiku „ortodoxní

období v dané zemi. Mezinárodní trestní soud je složen z osmnácti soudců volených signatářskými státy na devítileté funkční období, a dva soudci nesmějí být příslušníky téhož státu.

⁹ Cayley A. T., The Prosecutor's Strategy in Seeking the Arrest of Sudanese President Al Bashir on Charges of Genocide [Strategie hlavního žalobce při vydávání zatykače na súdánského prezidenta Al-Bašira týkajícího se obvinění z genocidy], *Journal of International Criminal Justice*, 2008, č. 6, s. 829.

¹⁰ Jessesberger F., Geneuss J., On the Application of a Theory of Indirect Perpetration in Al Bashir, [O uplatnění teorie nepřímého spáchání zločinu na Al-Bašira], *Journal of International Criminal Justice*, 2008, č. 6, s. 853.

¹¹ Collins R., *A history of modern Sudan* [Historie moderního Súdánu], Cambridge, Cambridge University Press, 2008.

¹² Simons M., International Court Adds Genocide to Charges Against Sudan Leader [Mezinárodní soud přidává genocidu k obviněním proti súdánskému vůdci], *New York Times*, 14. 7. 2010, A4.

¹³ Šturma P., Definice zločinů a další hmotněprávní aspekty v Římském statutu Mezinárodního trestního soudu, *Trestněprávní revue*, 2002, č. 2, s. 44–47.

¹⁴ Fichtelberg A., Democratic Legitimacy and the International Criminal Court: A Liberal Defense [Demokratická legitimita a Mezinárodní trestní soud: liberální obrana], *International Criminal Justice*, 2006, sv. 4, č. 4, s. 765–785.

1 ho“ přístupu ke zkoumání afrického právního
2 a politického systému, který se vyznačuje „ná-
3 silným roubováním“ evropských či západních
4 přístupů za účelem objasnění afrických práv-
5 níh a politických poměrů.¹⁵

6 Podle Particka Chabala současní afrikanisté
7 věnují příliš velkou pozornost právním aspek-
8 tům vývoje pluralitního stranického systému či
9 dalším právním aspektům politické liberaliza-
10 ce, a hlubší zkoumání příčin afrických konfliktů
11 či kulturní objasnění širších mocenských me-
12 chanismů je odsouváno na druhou kolej. Podle
13 něj vysvětlení fungování lokálních právních
14 mechanismů vyžaduje komplexní analytický
15 přístup přistupující k právní a politické zodpo-
16 vědnosti aktérů na základě koncepce tzv. neo-
17 patrimonialismu vzniknuvšího v důsledku
18 dekolonizačních procesů; klíčovou otázkou
19 k zodpovězení jsou přitom vztahy mezi lokální-
20 mi právními a politickými strukturami stejně
21 tak jako uskupení mezi autoritou či vůdcov-
22 stvím, společenstvím a jednotlivcem. Principy
23 příbuzenské závislosti jsou také propojeny s tra-
24 dičními formami spolčování, které jsou určeny
25 především vzájemnými povinnostmi mezi
26 konkrétními společenstvími a mechanismy pří-
27 buzenské náležitosti a absencí širšího společen-
28 ského konsensu ohledně práva ze strany
29 konkrétních rodů či kmenů.¹⁶

30 Kritici možnosti uplatňovat spravedlnost Me-
31 zinárodním trestním soudem také poukazují na
32 skutečnost, že hlubší pochopení hrubého poru-
33 šování lidských práv na základě evropocentric-
34 ké perspektivy by mělo zahrnovat i období před
35 nástupem evropského kolonialismu. Místo sku-
36 tečné kolonizace došlo totiž jenom k podvojně-
37 mu fungování státních struktur s nepřímou
38 vládou; africké právní a politické praxe se při-
39 tom staly nejnižším článkem vnuceného politic-
40 kého a právního systému stejně tak jako
41 existujících institucí správy a moci.¹⁷

42 Právní relativisté zdůrazňují, že obyvatelé
43 nespokojení s fungováním státního aparátu
44 a právního systému si začali uvědomovat účinnost
45 instituce náčelnictví jako méně centralizované
46 formy vlády. Tak vedle ustavení demokratic-
47 kých právních mechanismů včetně pluralismu
48 politických stran v řadě afrických zemí, v sou-
49 časně době jsou důležitými i mocenská centra či
50 lokální vlády spojené s fenoménem neformální-
51 ho a formálně nezakotveného náčelnictví často
52 potlačovaného či dokonce odsouvaného do za-
53 pomnění koloniálními a postkoloniálními reži-
54 my. Podle některých autorů je současné
55 neformální a právně nezakotvené náčelnictví ja-
56 ko forma nové nepřímé vlády dokonce důsled-
57 kem toho, že moderní africký stát potřebuje
58 instituci náčelnictví coby svého rovnocenného

partnera a že je třeba jej tak považovat za kul-
turní projev domorodé společnosti; jeho podří-
zené postavení vůči státu jako nejnižšímu
článku by mělo být napraveno a mělo být vy-
světlováno jako instituce historicky ustavená
představiteli lidu zplnomocněného kontrolovat
všechny úrovně výkonné vlády.¹⁸

Například společnost na území Dárfúru byla
tradičně kmenovou společností založenou na
vlastnictví půdy a rozdělena mezi kmeny po-
sledním dárfúřským sultánem na počátku dva-
cátého století a dále kmenovými náčelníky mezi
jednotlivé kmeny. „Sucha a desertifikace přispě-
ly ke zhoršení konfliktů a prezident Nimejri,
který se dostal k moci, zavedl islámský režim
a šáriu a zrušil dosavadní kmenový systém.
Během následujících desetiletí se díky snadné-
mu přístupu ke zbraním začaly konflikty vyost-
řovat a jednotlivé kmeny začaly vytvářet vlastní
milice.“¹⁹

Thomas Lubanga jako jeden z hlavních zločinců před Mezinárodním trestním soudem

Okolnosti vzniku porušování lidských práv v Kongu

V průběhu občanské války tehdejší Zaire či
dnešní Kongo byly zaplaveny více než milionem
civilistů či příslušníků milicí Hutu, kteří poté
využívali zdejší tábory k útokům na rwandské
území v tehdejší době pod kontrolou Tutsiů. Za
účelem uklidnění konfliktů rwandská vláda vy-
slala do této oblasti ozbrojené síly, které by
podpořily formování povstaleckého hnutí Spo-
jenectví demokratických sil pro osvobození
Konga-Zaire. I když po dobytí země z východu
se velitel Spojenectví demokratických sil Kábila
prohlásil prezidentem a přejmenoval zemi na
Demokratickou republiku Kongo, ztratil tak
spojenectví se Rwandou a Ugandou a vznikla
druhá válka v Kongu doprovázená intervencí
oddílů ze Zimbabwe, Čadu, Angoly, Namibie
a Súdánu. I když v roce 1999 bylo podepsáno

¹⁵ Chabal P., A Few considerations on democracy in Africa [Několik úvah o demokracii v Africe], *International Affairs*, 1998, 74(2), s. 289–303.

¹⁶ Chabal P., *The Politics of Suffering and Smiling* [Politika utrpení a usmívání se], London Zed., 2009.

¹⁷ Skalník P., Politická antropologie a současná Afrika aneb Jak mohou náčelnictví přispět k rozvoji demokracie, in Machalík T. a Záhořík T., *Viva Afrika 2006: sborník příspěvků z konference věnované Africe, Ústí nad Labem, Nakladatelství a vydavatelství Vlasty Králové*, 2005.

¹⁸ Gellner E., *Jazyk a samota. Wittgenstein, Malinowski a habsburské dilema*, Brno, Centrum demokratické kultury, 2005.

¹⁹ Lhotský J., *Specifika regionální ochrany lidských práv: Africký soud pro lidská práva a práva národů*. Dostupné na http://www.law.muni.cz/soborniky/cofola2011/files/normotvorba/Lho_tsky_Jan_6134.pdf (28. 6. 2012).

příměří a v roce 2006 proběhly v této zemi první demokratické volby od roku 1960, většina východní části území je až dodneška nezabezpečena a míra porušování lidských práv může být ilustrována masovým znásilňováním žen a takzvanou fistulou coby další nedávno rozšířenou otrěsnou praktikou svědčící o porušování práv žen.

Na základě perspektivy válečných zločinů či genocidy jsou konžský a soudánský konflikt společně s válkou v bývalé Jugoslávii těmi nejhoršími v novodobé historii od konce druhé světové války; vyvolaly i řadu významných reakcí ze strany OSN a na jejich základě byla uskutečněna i humanitární pomoc organizacemi zabývajícími se ochranou lidských práv typu Amnesty International nebo Oxfamu. Konkrétněji, OSN s ohledem na politický vývoj v Kongu i v Súdánu vydaly rezoluce stejně tak jako ustavily mise s cílem stabilizovat situaci v těchto zemích. Konkrétněji, společně s mírovými jednáními z července 1999 Rada bezpečnosti na základě rezoluce 1279 ustavila misi MONUC v květnu 2010 přejmenovanou na stabilizační misi a v Súdánu již od roku 1993 platí rezoluce 814 Rady bezpečnosti OSN o zákazu dodávek jakéhokoliv vojenského materiálu do země; kvůli ohrožení světového míru na základě rezoluce 1590 z roku 2005 se OSN rozhodla také vyslat do Súdánu misi UNIMIS.²⁰

Případ Thomase Lubangy

Z důvodu vášnivých debat o důvěrných či tajných důkazech začal proces s Thomasem Lubangou teprve tři roky po jeho zatčení; Thomas Lubanga je přitom prvním válečným zločincem souzeným Mezinárodním trestním soudem a obviňovaným z toho, že využíval děti mladší patnácti let v průběhu krvavého etnického konfliktu v Demokratické republice Kongo trvajícího pět let a ukončeného teprve v roce 2003. Thomas Lubanga byl obžalován za páčání následujících válečných zločinů podle Statutu:

1) čl. 8 (2)(b) (xxvii): odvody či nábor dětí mladších patnácti let do ozbrojených sil státu nebo jejich využívání k aktivní účasti v nepřátelských akcích (v rámci mezinárodního ozbrojeného konfliktu), 2) čl. 8(2)(e)(vii): odvody či nábor dětí mladších patnácti let do ozbrojených sil státu nebo jejich využívání k aktivní účasti v nepřátelských akcích (v rámci vnitřního ozbrojeného konfliktu).

Podle Luise Morena Ocampa, hlavního žalobce Mezinárodního trestního soudu, Lubanga odvedl do svých milic na třicet tisíc dětí, které pak využíval k zabíjení, drancování a znásilňování. Lubanga při výslechu před soudem v Ha-

agu svoji vinu za válečné zločiny popíral a argumentoval tím, že se snažil přivést do regionu ve východní části země mír.²¹ Podle Lubangových obhájců bylo problematickým bodem možné zneužití procesu související zejména s údajným nespolehlivým či podvodným sběrem údajů a shromažďováním svědků; obhájci slibovali přivést okolo dvacátky svědků schopných svědčit co se týče možného zneužití či smyšlení dosavadních údajů za účelem zastavení procesu, zatím žalobci odmítali jakákoliv obvinění. „S těmito konflikty spojeným problémem, který je předmětem zájmu, je pravděpodobně také role prostředníků spadajících do kompetence vyšetřovatelů žalující strany. Různí svědci obhajoby je přistihli při vymyšlení a falsifikaci usvědčujících materiálů. Skutečně je možné říci, že údajný dopad zneužívání procesu je příčinou toho, že soudci uvažují o zastavení případu...“²²

Na začátku roku 2010 byl proces s Thomasem Lubangou pozastaven kvůli rozporům mezi žalobci obávajícími se o bezpečnost zpřístupnění skutečné identity „prostředníka 143“ obhájcem Thomase Lubangy na straně jedné a soudci trvajícími na nezbytnosti tohoto postupu pro pokračování celého procesu na straně druhé. Například soudci Adrian Fulford, Elizabeth Odio Benito a René Blattmann odmítli stanovisko žalobců a trvali na svém původním stanovisku, aby skutečná identita „prostředníka“ byla odhalena týmu obhájců včetně toho, který se nachází v Demokratické republice Kongo a dodává klíčové důkazy. V souladu s tímto stanoviskem soudců obhájci argumentovali tím, že nelze pokračovat ve výslechu „prostředníka 321“, jestli nebude odhalena identita „prostředníka 143“.

Podle obhájců „prostředník 321“ a „prostředník 143“ byli pochybní a zkorumpovaní: podle svědků obhájců totiž tito pověřenci žalobců nabádali svědky ke lhaní před soudem v tom smyslu, že jsou bývalí dětští vojáci odchycení cestou do školy a naverbovaní do Lubangových milic. Dále soudci argumentovali tím, že požadavky prokuratury narušují procedury procesu zakotvené Římským statutem a že tak výše uvedené konfliktní momenty mezi žalobci, obhájci a soudci představují vážné problémy uskutečnění „čestného procesu“. Soudci sice požadovali

²⁰ Gebrewold B., *Africa and Fortress Europe: Threats and Opportunities* [Afrika a opevněná Evropa: ohrožení a příležitosti], Aldershot, Ashgate Publishing Company, 2007.

²¹ Miraglia M., Admissibility of Evidence, Standard of Proof and Nature of the Decision in the ICC Confirmation of Charges in Lubanga [Přijatelnost důkazů, normy prokazatelnosti a podstata rozhodnutí Mezinárodního trestního soudu potvrzujícího obvinění Lubangy], *Journal of International Criminal Justice*, 2008, č. 6, s. 489.

²² The Lubanga Trial at the International Criminal Court [Soud s Lubangou u Mezinárodního trestního soudu]. Dostupné na: <http://www.lubangatrial.org/background/> (20. 10. 2010).

1 nepodmíněné propuštění obviněného Thomase
2 Lubangy, ale tento jejich nárok byl vetován od-
3 lišným stanoviskem prokurátorů; nakonec
4 v únoru 2011 Mezinárodní trestní soud zamítl
5 i Lubangovu osobní žádost o zastavení procesu
6 kvůli jeho údajnému zneužití.²³

7 I když konkrétní výše trestu čtrnácti let byla
8 oznámena až v červenci, Thomas Lubanga jako
9 první zločinec souzený Mezinárodním trestním
10 soudem byl odsouzen v polovině března roku
11 2012 za zločiny páchané na území dnešní De-
12 mokratické republiky Kongo v letech 2002
13 a 2003. Lidsko-právní principy vtělené do Sta-
14 tutu Mezinárodního trestního soudu zamítají
15 variantu trestu smrti, a tak z hlediska formál-
16 ních pravidel Thomas Lubanga mohl být po-
17 trestán maximálně doživotním uvězněním.

18 **Umar al-Bašír jako jeden** 19 **z hlavních zločinců před** 20 **Mezinárodním trestním soudem**

21 **Okolnosti vzniku porušování lidských** 22 **práv v Súdánu**

23 Rozsáhlá činnost bezpečnostní organizace
24 Ingaz vedla k uvěznění, mučení a zavraždění
25 velké části odpůrců režimu; činnost Ingazu by-
26 la velmi neprůhlednou a jejím hlavním cílem
27 bylo konsolidovat politickou moc prostřednic-
28 tvím represí na straně jedné a nedbalostí v do-
29 držování zákonnosti na straně druhé. Tyto
30 politické poměry byly dále ukotveny zavede-
31 ním systémem jedné politické strany coby známé
32 autoritativní či totalitární praktiky a vedením
33 svaté války na Jihu, která byla doprovázena lid-
34 ským utrpením, a ve které zemřelo velké množ-
35 ství lidí či byly propuštěny statisíce úředníků
36 a desetitisíce důstojníků. Organizace zabývající
37 se ochranou lidských práv přinášely zprávy
38 o různých způsobech mučení a porušování lid-
39 ských práv zejména v souvislosti s konfliktem
40 v Dárfúru, v důsledku kterého miliony Súdán-
41 ců emigrovali a hledali azyl dokonce v tak od-
42 lehlých koutech světa jako Kanada, Austrálie,
43 Amerika, Evropa či dokonce Izrael.²⁴ V Dárfúru
44 se totiž rozhořely nejkrvavější boje v zemi, při
45 kterých se černošští vzbouřenci chopili zbraní
46 proti arabským milicím podporovaným mus-
47 limskou vládou. Účastníci bojů blokovali pří-
48 stupové cesty humanitárních konvojů, které do
49 Dárfúru směřovaly ze středního Súdánu. Agen-
50 tura UNICEF [Dětský fond OSN] informovala
51 o alarmujícím stavu uprchlíků v oblasti Dárfú-
52 ru, kdy nejhůře na tom byly děti a ženy, které se
53 stávaly obětí únosů a znásilnění.

54 **Případ Umara al-Bašíra**

55 V březnu 2009 několik měsíců po zahájení pro-
56 cesu s Thomasem Lubangou soudci Mezinárod-
57 ního trestního soudu vydali zatykač na Umara
58 al-Bašíra, ve kterém ho vinili ze dvou válečných
zločinů a z pěti zločinů proti lidskosti, včetně
vraždy, vyhazování, násilného přesunu, muče-
ní a znásilňování – jedná se tak o první případ,
ve kterém Mezinárodní trestní tribunál obvinil
současnou hlavu státu. „Súdánské instituce rea-
govaly na vydání zatykače zintenzivněním po-
litických represí vůči politickým protivníkům.
Znamenalo to, že aktivisté v oblasti lidských
práv byli navštěvováni obávanými agenty „Ná-
rodní bezpečnosti“ ...Po vydání zatykače šéf
bezpečnosti oznámil, že lidé podporující Mezi-
národní trestní soud nebudou moci zůstat naži-
vu, protože „zradili národ“. Řekl, že jim usekne
ruce a uši...“²⁵

Zatykač na Umara Al-Bašíra byl vydán za
spáchání následujících zločinů proti lidskosti
a válečných zločinů:

- 1) čl. 7(1)(a): vražda,
- 2) čl. 7(1)(b): vyhazování,
- 3) čl. 7(1)(d): deportace nebo násilný přesun oby-
vatelstva,
- 4) čl. 7(1)(f): mučení,
- 5) čl. 7(1)(g): znásilnění, sexuální otroctví, nuce-
ná prostituce, nucené těhotenství, nucená ste-
rilizace nebo jiné formy sexuálního násilí
srovnatelné závažnosti,
- 6) čl. 8(2)(e)(i): úmyslné vedení útoku proti ci-
vilnímu obyvatelstvu jako takovému nebo
proti jednotlivým civilním osobám, které se
přímo neúčastní nepřátelských akcí (v rámci
vnitřního ozbrojeného konfliktu).

I když v prvním zatykači Umar al-Bašír nebyl
obviněn z genocidy a Luis Moreno Ocampo
odmítl považovat důsledky konfliktu za geno-
cidu, o rok později už soudci Mezinárodního
soudního dvora vydali druhý odlišný zatykač:
i když v něm už je obviněn ze tří principů spa-
dajících do právního vymezení genocidy, toto
opatření dosud nemá a pravděpodobně ani
nebude mít žádný praktický dopad kvůli
neexistenci reálné síly schopné ho zatknout.

²³ International Criminal Court. Situations and cases [Stavy
a případy]. Dostupné na:
<http://www.icc.cpi.int/Menus/ICC/Situations+and+Cases/>,
(20. 10. 2010).

²⁴ Pecháček P., Štěrba V., *Súdán/Dárfúr, Vývoj a stav konfliktu
v Dárfúru, rezoluce Rady bezpečnosti OSN, působení Evropské
unie*, 2007. Dostupné na: <http://www.psp.cz/kps/pi/PRACE/pi-3-066.pdf>,
(20. 10. 2010).

²⁵ Faisai E. *Sudanese journalist tells of harassment by „brutal“
security force*. [Súdánský novinář vypovídá o obtěžování
„brutálními“ bezpečnostními silami]. Dostupné na:
[http://www.amnesty.org/en/news-and-updates/sudanese-
journalist-tells-harassment-brutal-security-forces-2010-06-07](http://www.amnesty.org/en/news-and-updates/sudanese-journalist-tells-harassment-brutal-security-forces-2010-06-07)
(20. 10. 2010).

Mezinárodní trestní soud totiž nemá žádné policejní síly a soudánský prezident je dostatečně opatrný; nejezdí do zemí zavazujících se tzv. Římskému statutu coby zakládajícímu dokumentu Mezinárodního trestního soudu.²⁶ Přestože soudánská vláda shledala obvinění z genocidy směšným a zcela jej odmítla, na mezinárodní scéně došlo k omezení jeho kontaktů a zdrojů podpory; dokud se ale Umarovi al-Bašírovi daří unikat zatčení, tak se také snižuje důvěryhodnost Mezinárodního trestního soudu coby nového symbolu mezinárodní spravedlnosti. Do určité míry zde hrozí i nebezpečí, že Umar Al-Bašír by mohl v reakci na vydání zatykače vyprovokovat větší násilnosti proti vlastnímu obyvatelstvu či mezinárodním humanitárním misím nebo vypovědět mírovou dohodu s Jihem. Na druhé straně je možné počítat i s tím, že vydání zatykače oslabí postavení Al-Bašira na vnitrostátním poli a ve svém důsledku může vést k uspořádání mírových procesů.

Přestože sporadické boje v Dárfúru trvaly celá desetiletí, největší intenzity konflikt nabyl v roce 2003 v okamžiku, když rebelující skupiny napadly soudánské síly. Reakcí soudánské vlády více méně složené z arabských obyvatel byla rozsáhlá operace, kterou hlavní žalobce Luis Moreno Ocampo nazval genocidální strategií proti černým africkým etnickým skupinám v Darfúru; přitom Umar al-Bašír je považován za hlavního architekta této strategie mající za hlavní cíl zajistit si „absolutní kontrolu“. Například rozsudek Mezinárodního soudního dvora z února 2007, na základě kterého byly odmítnuty požadavky Bosny považovat likvidaci civilního obyvatelstva v Srebrenici za důsledek srbské genocidy, poukazuje na obtížnou vymahatelnost mezinárodní spravedlnosti co se týče genocidy.²⁷

V těchto souvislostech a vzhledem k odmítavému stanovisku Umara al-Bašira vůči vznesenému obvinění proti němu je vhodné se také zamyslet nad pravděpodobností toho, že bude odsouzen či že se ocitne před Mezinárodním trestním soudem. Přestože – jak už bylo naznačeno výše – Umarovi al-Bašírovi se vyhýbají mnozí politici zemí uznávajících jurisdikci Mezinárodního trestního soudu, politici mnoha arabských a afrických zemí s ním pokračují v politických setkáních. Někteří z první skupiny politiků ho dokonce při jeho návrhu na politická setkání přímo varovali, že genocida je vážným obviněním a že – jako představitel států hlásících se k legalitě Mezinárodního trestního tribunálu a jeho statutu – jsou povinni ho zatknout. Na druhé straně Africká unie jako hlavní regionální uskupení vyslovila obavy, že odstranění Umara al-Bašira z prezidentské

funkce by mohlo ohrozit mírovou dohodu podepsanou v roce 2005 mezi soudánskou vládou a ostatními rebely za účelem ukončení občanské války zapříčinivší mnohé oběti na lidských životech; v průběhu krvavých událostí zemřelo totiž přibližně dva a půl miliónu lidí, což je mnohem více než přímo v Dárfúru.

Závěr

Rozbor výše uvedených procesů případů ukazuje, že žalobci a soudci Mezinárodního trestního soudu vycházejí z evropských kulturních tradic a usilují o sledování spravedlnosti v celosvětovém měřítku; v souvislostech kritiky Africké unie a Afrického soudu zdůrazňují, že je obtížné potrestat viníky za spáchání válečných zločinů, zločinů proti lidskosti, genocidu a agrese na africkém kontinentu. V těchto souvislostech je však nutné se také zamyslet nad zjednodušující tezí právních universalistů interpretující působení Mezinárodního trestního soudu jako jednoznačný pokrok v mezinárodním právu; toto stanovisko je možné považovat za neschopnost nebo neochotu zastánců právního universalismu zapojit se do debat s představiteli „třetího světa“.

I mezi samotnými státy zastávajícími univerzální perspektivu existuje rozkol ohledně ospravedlnění konkrétních procedur tohoto soudu, protože vrchní žalobce má velké diskreční pravomoci a v různých záležitostech může jednat *proprio motu*.²⁸ I když ve srovnání s mezinárodními tribunály pro bývalou Jugoslávii či Rwandu je Mezinárodní trestní soud nezávislý na OSN ohledně rozhodovacích procesů, omezené dopady světového společenství na válečné konflikty je možné doložit neúspěchem nejrozsáhlejší probíhající mise OSN v Kongu. V důsledku problematického působení struktur světového společenství je vhodné se také zamyslet nad tím, zda by účinnějším prostředkem pro potrestání viníků za konžské a soudánské násilné konflikty nebylo zplnomocnění regionální judikatury, a zda například Africký soud by nemohl začít plnit úlohu Evropského soudu pro lidská práva zřízeného Radou Evropy. Řešením by dále mohlo být i ustavení takzvaných zvláštních soudů (*hybrid courts*), a jako precedens by mohly sloužit současné procedury trestání v Sierra Leone, kde ustavení a působení SCSL bylo

²⁶ Kuranian A., První genocida XX. století, *Mezinárodní politika*, 2000, č. 3, s. 32–34.

²⁷ Pěnkava P., Mezinárodní trestní soud pro bývalou Jugoslávii, *Bulletin advokacie*, 2006, č. 6, s. 41.

²⁸ Haumer S., *Regelungsentwurf für ein Abspracheverfahren am Internationalen Strafgerichtshof* [Návrh ustanovení jak postupovat při jednáních vedených u Mezinárodního trestního soudu], Hamburg. Kovač, 2009.

výsledkem dohody mezi vládou Sierra Leone a OSN, na základě které došlo ke stíhání osob s největší zodpovědností za páchaní zločinů proti lidskosti, válečných zločinů a dalších zá-

važných forem porušování mezinárodního humanitárního práva i zločinů spáchaných podle příslušných zákonů Sierra Leone na území tohoto státu od třicátého listopadu 1996.

EDF: Rekapitalizace státních podniků ve světle práva státních podpor

Soud: Evropský soudní dvůr

Označení judikátu: C-124/10 P, *Komise proti Électricité de France (EDF)*

Datum rozhodnutí: 5. června 2012

Rozsah právní problematiky: státní podpora, článek 107 SFEU, princip soukromého investora, státní podniky, rekapitalizace

Související judikatura: 234/84, *Belgie proti Komisi*, ECR (1985) 2263, C-387/92, *Banco Exterior de España*, ECR (1994) I-877, C-6/97, *Itálie proti Komisi*, ECR (1998) I-2981, C-334/99, *Komise proti Německu*, ECR (2001) I-1139, C-482/99, *Francie proti Komisi*, ECR (2001) I-4397, *Spojené případy C-83/01 P, C-93/01 P a C-94/01 P, Chronopost*, ECR (2003) I-6993, *Spojené případy C-71/09 P, C-73/09 P a C-76/09 P, Comitato «Venezia vuole vivere»*, ECR (2011), doposud nepublikováno

Závěr soudu

Uplatnění principu soukromého investora je podmíněno splněním přísných podmínek a je nutné jej považovat za výjimečné, neboť jedním z cílů Evropské unie je zajistit odstranění či minimalizaci nestrukturálních zásahů do chodu ekonomiky a volného unijního trhu.

Význam evropského práva státních podpor

Evropské právo státních podpor se stává čím dál důležitějším nástrojem regulace evropského volného trhu. Tento jev vyplývá z několika navzájem propojených důvodů. Prvním důvodem je skutečnost, že obecné právo volných pohybů je zejména v oblasti volného pohybu zboží poměrně ustálenou disciplínou s jasnými pravidly, která vycházejí z rozhodnutí ve věcech *Dassonville*,¹ *Cassis de Dijon*² a *Keck a Mithouard*³ a ze sekundární harmonizační legislativy. Podobné

stanovisko lze pak zaujmout i ke svobodě usazování a volnému pohybu služeb. V jejich případě sice existují hospodářská odvětví, která doposud nebyla na sekundárně právní úrovni upravena. Ovšem i tak se dá tvrdit, že základní principy pro posuzování souladnosti jejich národních úprav jsou poměrně ustálené, a to na základě rozhodnutí ve věcech *Gebhard*,⁴ *Sager*⁵ a *Gambelli*.⁶

Druhým důvodem je stávající ekonomická situace v Evropské unii. Není nutné připomínat, že základní myšlenkou práva státních podpor je zákaz jejich poskytování. Avšak jako kterýkoli jiný zákaz, i zákaz státních podpor má své výjimky. Ty jsou stanoveny ve Smlouvě o fungování Evropské unie a ve zkratce vycházejí z nutnosti poskytovat státní podpory tam, kde běžná tržní ekonomika selhává anebo není schopna dosáhnout žádaného společenského cíle. Jako příklady je možné uvést financování následků přírodních či jiných katastrof či podporu méně rozvinutých evropských regionů trpících vysokou nezaměstnaností. Z čistě právního hlediska je pak sporné, zda je možné za podobný ospravedlňující důvod považovat i ekonomickou krizi. Pohled politický a hospodářský se ovšem může výrazně lišit. Je nasnadě, že ekonomická krize je situací, v níž běžné hospodaření, ať už z jakéhokoli důvodu, selhalo, a stát je, pokud vůbec, jedinou entitou, která může nepříznivou situaci na trhu svou intervencí obrátit.

Podpora hospodářství jako taková, například změnami daní či zavedením plošných investičních podpor nebude v drtivé většině případů považována za rozpornou s právem státních podpor, vycházejícím z článku 107 SFEU.

¹ 8/74, *Dassonville*, ECR (1974) 837.

² 120/78, *Cassis de Dijon*, ECR (1978) 649.

³ C-268/91, *Keck and Mithouard*, ECR (1993) I-6097.

⁴ C-55/94, *Gebhard*, ECR (1995) I-4165.

⁵ C-76/90, *Sager*, ECR (1991) 14221.

⁶ C-243/01, *Gambelli*, ECR (2003) I-13031.